

Вихідні дані: Рускуліс Л. Професійно-педагогічне спілкування – основа професійної діяльності майбутнього вчителя української мови. European Association of pedagogues and psychologists «Science», Geneva (Switzerland), 2015. P. 144-147.

Професійно-педагогічне спілкування – основа професійної діяльності майбутньої вчителя української мови

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Серед усіх видів студентської діяльності молоді є всі підстави на перше місце поставити комунікативну діяльність, діяльність спілкування, оскільки в певному розумінні життя студента є величезною та багатою за змістом системою комунікативних стосунків [1, с. 367].

Реалізація мови здійснюється у процесі мовлення, або мовленнєвої діяльності. Опанування мовленнєвою діяльністю здійснюється у процесі навчання на комунікативній (мовленнєвій) основі, що включає слухання, говоріння, читання й письмо.

Методологічною основою комунікативної діяльності є психологічна теорія діяльності (Л. Виготський, І. Гальперін, О. Гойхман, М. Жинкін, О. Залевська, І. Зимня, О. Леонт'єв, А. Лурія, І. Синиця, О. Шахнарович та ін.).

Основними категоріями, якими оперує поняття «мовленнєва діяльність» є спілкування та комунікація.

Спілкування – сукупність зв'язків і взаємодій людей, суспільств, суб'єктів (класів, груп, особистостей), у яких відбувається обмін інформацією, досвідом, уміннями, навичками та результатами діяльності [2, с. 27].

О. Селіванова зазначає, що спілкування як цілеспрямований, соціально зумовлений процес обміну інформацією між людьми в різних сферах їх пізнавально-трудової та творчої діяльності, який реалізується переважно за допомогою вербальних засобів, розглядається дослідниками на трьох рівнях: комунікативному, де враховується кодова система мови, культурні традиції комунікативної поведінки; інтерактивному, орієнтованому на особистісні

характеристики комунікантів, їх цілі, стратегії, програму адресованості, взаємодію; перцептивному, що полягає у взаємному пізнанні та зближенні людей, формуванні вмінь управління сприйняттям, відчутті настроїв партнерів, розумінні психологічних ефектів сприйняття, здатності їх корекції та зміни тощо [5, с. 554]. Ф. Бацевич виділяє ще один рівень – інформаційний, в основі якого – обмін інформацією [2, с. 27].

У суспільстві спілкування виконує низку функцій:

1. Контактну – встановлення атмосфери обопільної готовності передавати й сприймати повідомлення та підтримувати взаємний зв'язок до завершення акту спілкування.
2. Інформаційну – обмін інформацією, описами, запитаннями та відповідями.
3. Спонукальну – заохочення партнера, аудиторії або ж самого себе до виконання певних фізичних, фізіологічних, інтелектуальних, духовних та інших дій.
4. Координаційну – взаємне орієнтування й узгодження дій учасників спілкування щодо їх спільної діяльності.
5. Пізнавальну – адекватне сприйняття та розуміння змісту повідомлень, а також взаємне розуміння намірів, установок, переживань, психічних станів тощо.
6. Налагодження стосунків – усвідомлення та фіксування свого місця в системі рольових, статусних, ділових, міжособистісних стосунків.
7. Впливова – спрямування на зміну стану, поведінки, ціннісно-мотиваційної сфери партнера: намірів, поглядів, думок, рішень, уявлень, потреб, рівня активності, смаків, норм поведінки, оцінних критеріїв тощо [2, с. 28].

Як зауважує Г. Мешко, залежно від типу взаємодії (суб'єкт-суб'єктна чи суб'єкт-об'єктна) спілкування може бути функціонально-рольовим (суто ділове спілкування, стандартизоване, обмежене вимогами рольових позицій) та особистісно орієнтоване (складна психологічна взаємодія, що передбачає

виконання певних нормативних функцій із виявом особистого ставлення) [4, с. 39].

У педагогічній діяльності спілкування постає як засіб розв'язання навчально-виховних завдань; соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу; засіб організації взаємин викладача та студентів, що має гарантувати ефективність навчання, виховання та розвитку особистості [4, с. 37]. Отже, мова йде про виділення професійно-педагогічного виду спілкування.

Професійно-педагогічне спілкування – система прийомів органічної, соціально-психологічної взаємодії педагога й студентів, змістом якої є обмін інформацією, пізнання одним одного, організація діяльності та стимулювання діяльності студентів, організація й корекція взаємин у колективі, обмін ролями, співпереживання та створення умов для самоствердження особистості студента [3, с. 73]; система способів та прийомів соціально-психологічної взаємодії педагога та студента, змістом якої є обмін інформацією, здійснення впливу та налагодження взаємин [4, с. 38].

Як зазначає, С. Вітвіцька, у професійній діяльності мова виконує наступні функції:

- забезпечення повноцінної презентації (передачі) знань;
- забезпечення ефективної навчальної діяльності;
- забезпечення продуктивних взаємин між викладачем і студентом [3, с. 75].

До компонентів професійного спілкування відносяться:

1. Загальні принципи спілкування, що закладаються самим характером суспільного ладу, наслідування цінностей минулого, в яких реалізується педагогічна діяльність педагога, єдина мета і завдання навчання.

2. Індивідуальні принципи спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування – сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і умінь [3, с. 73].

Професійно-педагогічне спілкування спрямоване на розвиток мотивації учня (студента), надання творчого характеру навчальній діяльності та формування особистості школяра (студента). У структурі процесу професійно-педагогічного спілкування виокремлюють такі етапи:

1. Моделювання майбутнього спілкування (прогнозуючий етап) – окреслюються контури майбутньої взаємодії: планують і прогнозують зміст, структуру, засоби спілкування; передбачають можливі способи комунікації, прогнозують сприймання співрозмовником змісту взаємодії.
2. «Комунікативна атака» – завоювання ініціативи, налагодження емоційного та ділового контакту (зараження, навіювання, переконання, наслідування).
3. Керування спілкуванням – свідомо та цілеспрямована організація взаємодії з коригуванням процесу спілкування відповідно до його мети. На цьому етапі відбувається обмін інформацією, оцінками інформації; взаємооцінка співрозмовниками [4, с. 40-41].

Оптимальне педагогічне спілкування створює найкращі умови для розвитку мотивації студента, творчого характеру діяльності, для формування його особистості, забезпечує сприятливий психологічний клімат, попереджує створення психологічних бар'єрів, дозволяє максимально використовувати у навчальному процесі особистісні та професійні якості викладача. У психолінгвістиці можна виділити наступні рівні спілкування:

Примітивний – в основу ставлення до спірозмовника покладено примітивні правила й реакції поведінки – амбіції, самовдоволення, зловтіха; характерним є демонстрація зверхності.

Маніпулятивний – взаємини зі співбесідником будуються на грі, суть якої полягає в бажанні будь-що виграти, використовуючи різні прийоми, лестоці.

Стандартизований – домінує формальна структура спілкування. Спостерігається слабка орієнтація на особистість; співбесідники дотримуються

стандартів етикету, однак така поведінка є поверховою і, не зачіпаючи особистісного рівня, реалізується на рівні масок.

Діловий – орієнтація на справу, до уваги беруться особистісні характеристики співрозмовника лише в контексті ефективності діяльності. Характерним є дотримання стандартів етикету, визнання права на самостійність.

Особистісний – спілкування базується на глибокій зацікавленості до співрозмовника, визнанні самостійності його особистості. Співбесідники довіряють один одному. Набуття особистісного рівня спілкування є необхідною вимогою високої культури взаємодії співрозмовників. Такий рівень потребує великої самовіддачі [3, с. 74].

Стиль професійно-педагогічного спілкування – усталена система способів та прийомів, що використовує вчитель під час взаємодії з учнями, їх батьками, колегами. У стилі спілкування відображаються особливості комунікативних особливостей учителя, характер взаємин педагога і вихованців, творча індивідуальність педагога, особливості учнівського колективу.

Як зазначає С. Вітвіцька, нормою професійної поведінки викладача (вчителя) є *педагогічний такт*, тобто педагогічно грамотне спілкування в складних педагогічних ситуаціях, вміння знайти педагогічно доцільний та ефективний спосіб впливу; почуття міри, швидкість реакції, здатність швидко оцінювати ситуацію і знаходити оптимальне рішення; вміння керувати своїми почуттями, не втрачати самовладання, емоційна урівноваженість, у поєднанні з високою принциповістю та вимогливістю. Педагогічний такт реалізується через мову [3, с. 75].

Нерідко з поняттям «спілкування» ототожнюється й поняття «комунікація». Однак, зауважимо, що вони не є синонімами. *Комунікація* – смисловий та ідеально-змістовий аспект соціальної взаємодії; обмін інформацією в різноманітних процесах спілкування. Відтак, поняття «спілкування» є більш загальним, а «комунікація» – конкретним, що позначає лише один із типів спілкування [2, с. 27-28].

Отже, філологічна освіта передбачає підготовку сучасного фахівця з високим рівнем культури спілкування. Це має бути елітарна культуромовна особистість, яка досконало володіє нормами української літературної мови.

Список літератури:

1. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : Підручник. – К. : Либідь, 1998, с. 367
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник / Бацевич Флорій Сергійович – К. : Видавничий центр «Академія», 2004, с. 27.
3. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи: Навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури. – К. : Центр навчальної літератури, 2005, с. 75
4. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. / Г. М. Мешко. – К. : Академвидав, 2010. – с. 42
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / Селіванова Олена Олександрівна. – Полтава : Довкілля-К, 2008, с. 554